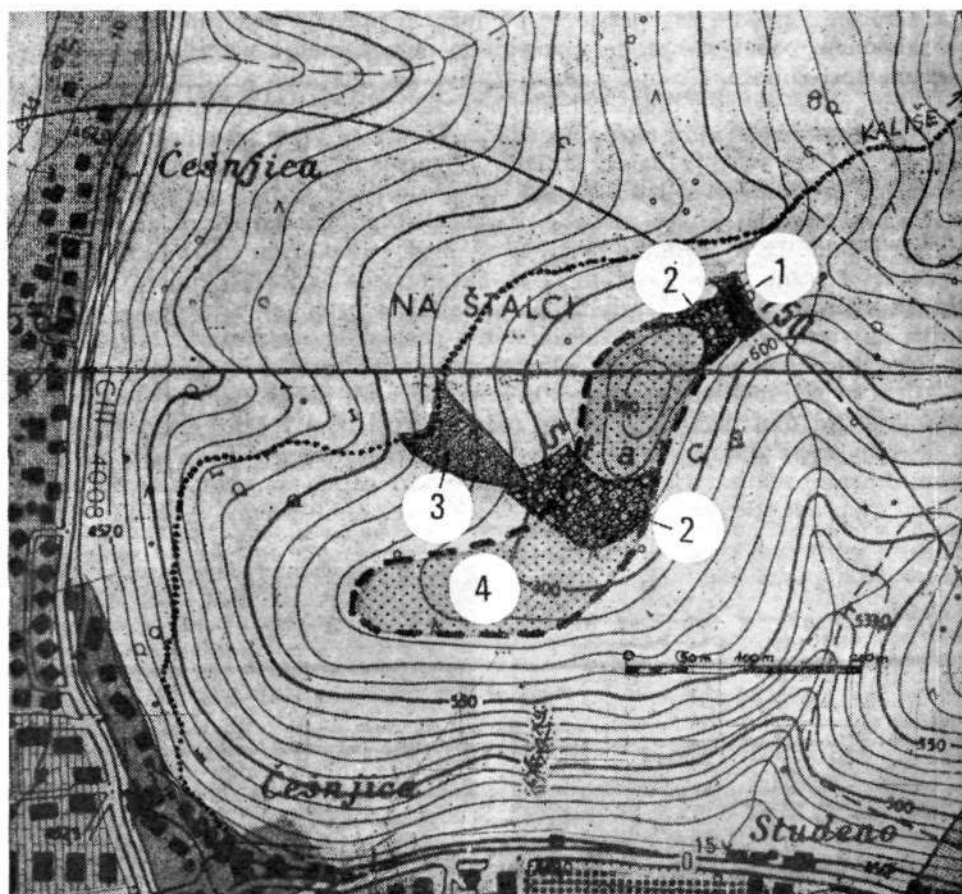

RAJKO BRANK

ŠTALCA — STARA ŽELEZARSKA NASELBINA?

Nad Češnjico v Selški dolini, kjer se odpira dolina proti Rudnemu in Dražgošam, se proti Kališam s strmimi pobočji dviga hrib Štalca. Na njem so okrog leta 1850 našli večje količine žlindre, ki je vsebovala še dokaj železne rude, tako da so jo med leti 1850 in 1862 zvozili v Železnike, kjer so jo še enkrat pretalili.¹ S tem najdiščem se je kasneje ukvarjalo več raziskovalcev naše starejše zgodovine. Tako je Anton Globočnik stavljajl to rudarsko obrt pred rim-

Topografska skica Štalce: 1 jarek; 2 kamnita groblja; 3 nahajališče žlindre; 4 območje teras

sko dobo.² Jernej Pečnik je sodil, da je žlindra iz starejše železne-halštatske dobe; Simon Rutar je poročal, da sta s Pečnikom zasledila prazgodovinske naselbine pri Češnjici, na Kališah in Sv. Križu; pri Rudnem so našli halštatsko fibulo iz 4. stoletja pred našim štetjem; J. Pečnik pa na vzpetini proti Kališam ugotavlja celo slovansko naselbino.³ Na Štalci so še kasneje večkrat nabrali kose žindre.⁴ Vse te omembe so zbudile radovednost za podrobnejši ogled kraja.

Ko obhodimo in si ogledamo Štalco, lahko kaj kmalu ugotovimo, da so dedanje navedbe resnične. Še danes nad potjo pod vrhom hriba najdemo na precejšnjem področju kose železne žindre. Bolj zanimivi pa so sledovi nekdanje naselbine na samem vrhu in položnem grebenu v smeri Češnjice. Taki nenaravni znaki se začno takoj na samem ozkem grebenu pod Kališami, kjer se prične pobočje dvigati proti vrhu Štalce. Na tem mestu je greben prekinjen z jarkom, ki je še danes 3 m globok in pri vrhu približno 8 m širok. Jarek je očitno umetno izkopen, saj sta pobočji z obeh strani grebena zelo strmi in brez sledi kakršnekoli poti skozi jarek preko grebena.

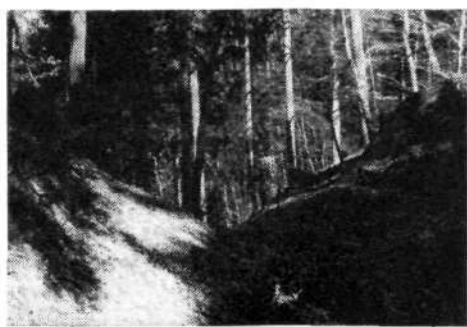
Za jarkom se po pobočju proti vrhu Štalce vleče groblja razsutega kamenja. Groblje kamenja se opazijo še na južnem pobočju pod samim vrhom ter na zahodnem pobočju, kjer je v spodnjem delu kamenje pomešano z že omenjenimi kosi žindre. Groblje kamenja pripadajo verjetno nekdanjim stavbnim objektom na še danes vidnih izravnanih terasah vrh hriba, lahko pa bi bili tudi ostanki obrambnega zidu okrog naselbine. Terasa se vrste po položnem južnem pobočju čez sto metrov daleč. Izrazito jih opazimo vsaj dvajset. Podobne so tistim na Babniku pri Selcih.⁵

Na samem vrhu Štalce ni vode, izvir je le na vzhodni strani za prevalom v smeri Kališ. Izvir je lahko služil le za pitje, nikakor pa kot vodna moč pri predelavi železne rude. Lega teras in obrambnega jarka (ki dajejo vtis značilnosti višinske utrjene naselbine) in nahajališča ostankov žindre dajo skupaj slutiti na starejše primitivno železarstvo s postopkom vetrenja.

Pri takem železarskem postopku so postavljali peči v kotanje, jih polnili z ogljem in železovo rudo, po jarkih pa so dovajali bočni veter, ki je razpihaval oglje. Na dnu peči se je s tem nabirala (usedala) težka železna masa, ki jo je bilo treba naknadno še ročno izkovati na primerne kose. Pri takšnem primitivnem načinu taljenja rude je v žindri ostalo še okrog 80 odstotkov železa. Naprednejše pridobivanje je bilo z vetrnimi pečmi v obliki zidanih

Štalca z Zelezniki v ozadju — pogled izpod Kališ

Jarek preko grebena za Štalco — levo pobočje Štalce, desno greben proti Kališam

jaškov, ki so jih postavljali na vetrovne strani, in s pečmi, pri katerih so zračno moč nadomestili z mehovi na ročni pogon.⁶

Ta topografski zapis naj dopolni dosedanja predvidevanja o časovni opredelitvi najdišča. Zanimivo bi bilo dokazati, iz katerega časa pred 14. stoletjem, ko je ob Selščici in v Železnikih izpričano srednjeveško železarstvo, naj bi bila naselbina na Štalci. Le-to bodo lahko dokazala problemska sondiranja in analiza najdene žindre.

O p o m b e

1. P. Blaznik, *Kolonizacija Selške doline*, Ljubljana 1928, str. 12 in 70. — 2. A. Globočnik, *Geschichtlich-statistischer Überblick des Bergortes Eisern, Mitth. des hist. Vereines für Krain* 22, 1867, str. 1. — 3. Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975, str. 172 in 174; R. Brank, *Prazgodovinska poselitve okolice Rudna in Dražgoš, Loški razgledi* 24, 1977, str. 29—33. — 4. P. Petru, *Varstvo spomenikov* 8, 1960-61, str. 258. — 5. R. Brank, *Sledovi prazgodovinskih naselitev na Babniku in na Kraju v Selški dolini, Loški razgledi* 21, 1974, str. 41—46. — 6. P. Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo, Škofja Loka* 1973, str. 72.

Z u s a m m e n f a s s u n g

STALCA — EINE EINSTIGE EISENHÜTTENSIEDLUNG?

Auf dem Hügel Štalca über Češnjica bei Zelezniki im Selcatalle wurden in den fünfziger Jahren des vergangenen Jahrhunderts größere Mengen von Eisenschlacke gefunden. Weil sie noch ziemlich viel Eisen enthielt, schaffte man sie in das Eisenwerk Zelezniki und schmolz sie aufs neue um.^{1,2} Später gab es verschiedene Meinungen hinsichtlich des Alters der Schlacke, man schrieb ihr sogar vorgeschichtlich-hallstattischen oder altslawischen Ursprung zu. Doch berichten die Quellen nur dürftig über mögliche Reste vorgeschichtlicher und slawischer Siedlungen in der nächsten Umgebung (Kališe, Dražgoše, Sv. Križ) und bloß über einen einzelnen Fund einer Hallstattfibele bei Rudno.³

Eine eingehendere Besichtigung des Hügels Štalca erwies den Fundort der Schlacken auf seinem westlichen Abhang mit Spuren einer alten Siedlung auf dem Gipfel. Dort befindet sich ein noch gut sichtbarer Wehrgraben über den Kamm, der den Hügel Štalca mit dem übrigen Bergland in Richtung auf Kališe zu verbindet, doch sind auf der Höhe selbst und auf dem sanft abfallenden südlichen Kamm auch Erdterrassen zu sehen. Die Terrassen werden sowohl an der nördlichen als auch an der südlichen Seite von Steinhäufen begrenzt, welche jenen auf dem Babnik bei Selca ähnlich sind.⁵ Die mehr oder weniger gut erhaltenen Terrassen und der Wehrgraben weisen alle Eigenheiten einer Burgstätte auf, der Fundort der Schlacke ist aber ein Rest primitiver Eisengewinnung mittels Gebläse und gehört höchstwahrscheinlich der Siedlung selbst an. Ob diese Reste noch vor das 14. Jahrhundert zu setzen sind, als man in der Umgebung Eisen zu gewinnen begann, werden nur weitere Sondierungen und eine Analyse der Schlacke erweisen können.